

Рецензія

кандидата юридичних наук, доцента ЧОРНОМАЗ Оксани Богданівни на дисертаційне дослідження ЙОСИФОВИЧА Назарія-Лева Даниловича на тему «Теорія і практика застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві», подане на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Розвиток інформаційних технологій, зокрема мережі Інтернет та електронних способів комунікації, їхнє широке впровадження та використання наклало відбиток на всі сфери суспільних відносин. Діджиталізація не лише відкрила для українського суспільства можливість використання найновітніших технологічних досягнень, але й дала змогу закласти підвалини для відмови від традиційної бюрократичної рутини. На зміну усталеним паперовим документам прийшли електронні.

Коронавірус, карантин і світовий локдаун актуалізували питання дистанційної взаємодії й призвели до того, що практично всі сфери людського життя вимушено перейшли в онлайн. Ділове спілкування у месенджерах та спеціальних сервісах для проведення онлайн-зустрічей, стало в останні роки звичайною практикою. Записи цих зустрічей, переписки в соціальних мережах, опубліковані пости, блоги, залишені коментарі – всі вони можуть містити дані придатні для використанні у процесі доказування.

Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інші законодавчих актів» від 03.10.2017, що набув чинності 15.12.2017, започаткував створення в нашій державі власної моделі електронного судочинства. Зокрема, зазначеним законом передбачається функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у всіх видах судочинства, яка покликана забезпечити обмін документами в електронній формі між судами, між судами та учасниками судових процесів, а також безпосередньо між самими учасниками судових процесів.

Розуміння того, які механізми в системі доказування є актуальними та необхідними в сучасних умовах розвитку адміністративного судочинства, сприяє його вдосконаленню не лише у аспекті аналізу та обробки доказів, а й у всій діяльності адміністративних судів стосовно вирішення публічно-правових спорів.

Дисертаційна робота Йосифовича Н.-Л. Д. присвячена актуальній проблемі – теорії та практиці застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві, розробці та формулюванню обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, врегулюванню питань пов'язаних із обміном електронними доказами, визначення процедур переведення паперового документа в електронний та фіксацію його статусу.

З-поміж іншого, чинне законодавство не містить детальної регламентації порядку повернення саме електронних доказів, що створює виклики для судової практики, а сам процес повернення електронних доказів в адміністративному судочинстві України стикається з низкою проблем, зумовлених як юридичними прогалинами, так і технічними перешкодами. Зокрема, немає чіткого визначення, яким чином електронні докази повинні бути повернуті сторонам – на яких носіях або у якому форматі, що призводить до різного тлумачення і неузгодженого застосування закону.

В умовах сьогодення особливої ваги набувають наукові праці, у яких досліджуються проблеми теорії і практики застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві.

Дисертація виконана в контексті наукових досліджень теми державної реєстрації Львівського державного університету внутрішніх справ «Проблеми правового регулювання публічного управління у сфері правоохоронної діяльності» (на 2019–2022 роки – номер державної реєстрації 0119U001743, на 2022–2027 роки – номер державної реєстрації 0122U200304) та Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Розглянувши дисертацію Йосифовича Н.-Л. Д. та ознайомившись з опублікованими за темою науковими працями доцільно констатувати наукову цінність роботи, високий ступінь обґрунтування сформульованих наукових положень, висновків, пропозицій та рекомендацій. З теоретичної точки зору дисертація дає відповіді на важливі концептуальні питання, що виникають у процесі застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві.

Поставлені завдання дослідження стають очевидними при знайомленні зі структурою дослідження, які обумовлені логікою і послідовністю викладення наукового матеріалу. Структура дослідження побудована з урахуванням дослідження мети та завдань, характеризується логічною послідовністю у викладенні теоретичного аналізу та відображенні результатів дослідження.

З практичної точки зору проведене дослідження дозволяє зрозуміти основні проблеми застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві, показати головні напрями вдосконалення адміністративного процесуального законодавства у нерозривному зв'язку з матеріальним адміністративним правом.

При дослідженні поставлених завдань автором цілком слушно було застосовано систему існуючих загальнонаукових та спеціальних методів, спрямованих на отримання об'єктивних та ґрунтовних результатів з позицій комплексного та системного підходів. До числа вагомих результатів дисертаційного дослідження можна віднести наступні: запропоновано авторську дефініцію поняття «офіційний електронний документ»; обґрунтовано необхідність внесення змін до Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про нотаріат» з метою запровадження нотаріального посвідчення, як нового способу фіксації електронних доказів; виявлено та узагальнено практику застосування в окремих категоріях адміністративних справ типових для цих справ засобів доказування; обґрунтовано необхідність підвищення масштабованості та автоматизації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи для оптимізації процесу оцінки доказів

і прискорення розгляду адміністративних справ; розширено наукові уявлення щодо значення процесу доказування в адміністративному судочинстві, яке розглянуто у контексті його здатності забезпечити логічний та ефективний хід подій, який призведе до належного результату; деталізовано ключові критерії допустимості доказів в адміністративному судочинстві; визначено перелік основних ознак достовірності доказів в адміністративному судочинстві; розширено наукові уявлення про критерії оцінки електронних доказів, а також встановлено, що вибір цих критеріїв завжди залежить від виду електронного доказу, який оцінюється; обґрунтовано необхідність створення механізму обов'язкового хешування електронних документів складених (виданих) суб'єктом владних повноважень, завдяки чому ці документи набуватимуть статусу офіційних і не підлягатимуть у суді перевірці на достовірність; надано пропозиції щодо стандартизації процедури переведення паперових документів в електронний формат.

Ключові теоретико-методологічні та методико-прикладні положення дисертаційної роботи були впроваджені у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ з навчальних дисциплін «Основи адміністративного судочинства» та «Адміністративний процес».

Про прикладну значущість дисертаційної роботи свідчать сформовані автором пропозиції про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України та Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про нотаріат».

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вона представляє системне, комплексне дослідження основних теоретичних і практичних питань застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві та шляхів його удосконалення.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у співвідношенні з поставленою метою та завданнями дослідження можна віднести до висновків, що характеризують новизну дисертаційної роботи.

Апробація результатів дослідження

Основні положення та висновки дисертації, знайшли відображення в 5 наукових публікаціях, зокрема: 3 – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), а також у 2 тезах виступів на науково-практичних заходах. Усі публікації формують вагомий науковий доробок автора та повною мірою відображають представлені у дослідженні елементи наукової новизни, її теоретико-методологічні та методико-прикладні положення. Обсяг, кількість і якість друкованих праць відповідають вимогам до публікацій основного змісту дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії і надають авторові право публічного захисту дисертаційної роботи.

Водночас підкреслюючи теоретичну і практичну цінність дисертаційного дослідження Йосифовича Н.-Л. Д., позитивно оцінюючи його загалом, наголошуємо, що окремі положення дисертації носять дискусійний характер, потребують більш глибокого дослідження та обґрунтування.

1. У підрозділі 1.1 «Стан розробки проблем, пов'язаних із застосуванням електронних доказів у адміністративному судочинстві України», на с. 40, автор вказує, що в ході аналізу було встановлено, що однією з перепон повноцінного залучення електронних доказів є недостатність компетентності, яка може проявлятися у відсутності в суду або учасників процесу знань та навичок належного збирання, фіксації, подання та оцінки електронних доказів, що, в свою чергу, може сповільнити або ускладнити судовий процес.

У зв'язку з цим виникає питання, які ж шляхи подолання цієї ситуації бачить автор.

2. У підрозділі 2.3 «Зберігання та повернення оригіналів електронних доказів у адміністративному судочинстві України», з метою підвищення ефективності адміністративного судочинства в Україні та сприяння кращому захисту прав сторін у справах, де використовуються електронні докази (с. 165), автор пропонує впровадити стандарти для процедури переведення паперових документів в електронний формат, однак не зазначає яким чином це має вплинути на практичну роботу суддів.

Доцільно уточнити зазначену позицію.

3. У дисертаційній роботі автор наводить значну кількість переваг електронних доказів, однак мало уваги приділяє висвітленню їх уразливості, зокрема перед кібератаками.

Для цілісного розуміння позиції автора з цього приводу існує потреба в додатковому уточненні вказаного питання.

Аналіз наукової праці Йосифовича Н.-Л. Д. свідчить про те, що автором самостійно написана дисертація, яка присвячена актуальній у сучасному адміністративному праві проблемі. Робота має цінність та значимість у сфері покращення застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві.

Особистий внесок здобувача

Наукова глибина та самостійність проведеного дослідження, достовірність наукових висновків, що містяться у роботі, новизна наукових результатів і теоретичних положень, що пропонуються на захист, свідчить про особистий вклад здобувача в юридичну науку.

Відповідність роботи вимогам МОН України

Дисертаційна робота виконана українською мовою, оформлена у повній відповідності з нормами та правилами МОН України, є завершеною самостійною кваліфікаційною науково-дослідною роботою автора та характеризується достатньо високим науково-теоретичним рівнем. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. За структурою та технічним оформленням відповідає стандартам МОН України.

Загальний висновок

Детально та всебічно вивчена робота Йосифовича Н.-Л. Д. характеризується високим науково-значущим потенціалом для: сучасної теорії адміністративного права та адміністративного процесу; вдосконалення норм, що регламентують порядок застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві; чіткого нормативного закріплення процедур їх подання, зберігання і повернення, забезпечення їх автентичності та цілісності.

З огляду на викладене, вважаю, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів дисертація **ЙОСИФОВИЧА Назарія-Лева Даниловича** на тему «Теорія і практика застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Доцент кафедри адміністративного права та поліцейської діяльності

Навчально-наукового інституту з підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Львівського державного університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Оксана ЧОРНОМАЗ